

ȚINUTULUI NEAMȚULUI ȘI ROMANULUI ÎN PERIOADA PRIMILOR MUȘATINI

*

NEAMȚ AND ROMAN COUNTY DURING THE FIRST RULERS OF MUȘAT DYNASTY

*

LE COMTÉ DE NEAMȚ ET DE ROMAN PENDANT LA PÉRIODE DES PREMIERS REPRÉSENTANTS DE LA DYNASTIE DES MUȘAT

Prof. dr. Daniel DIEACONU¹
Virgil COJOCARU²

Rezumat: Am concentrat atenția acestui articol asupra perioadei în care Moldova a fost condusă de primii ei voievozi de la Dragoș-Vodă până la domnia lui Ștefan cel Mare. Teritoriul studiat este cel al vechilor ținuturi Neamț și Roman, care astăzi, într-o mare măsură, alcătuiesc județul Neamț. În această perioadă care încheie „evul mediu întunecat”, istoria se împletește cu legenda, iar, în regiunea cercetată, cu atât mai mult, pe valea Bistriței și a Bicazului, la poale de Ceahlău, poveștile, legendele, tradițiile sau miturile istorice sunt în număr mare și de o frumusețe deosebită. În atenția noastră s-au aflat primele documente de cancelarie emise, cu toponimele create de români și transmise din generație în generație. Unificarea teritoriilor extracarpătice și centralizarea statului a condus la ridicarea salbei de fortificații ale Moldovei, între ele și Cetatea Neamțului și Romanului, s-au făcut primele ctitorii monahale la Neamț și Bistrița și s-au fondat orașele Roman, Târgu și Piatra-Neamț. Moldova se pregătea de marea epopee ștefaniană.

Cuvinte cheie: ținut, voievod, toponimie, mănăstiri, cetăți, boieri

*

Abstract: In this article we have focused on the period when Moldavia was ruled by her first rulers from Dragoș-Voda until the reign of Ștefan the Great. The reviewed territory is the old regions of Neamt and Roman, which nowadays form, to a great extent, the county of Neamt. During this period ending the “dark Middle Ages”, the history is intertwined with legend and, in the researched area, all the more in the Bistrita and Bicaz valley, at the feet of Ceahlau, the tales, legends, traditions or historical myths are in large number and of special beauty. Our main targets are the first issued chancellery documents, with toponyms created by Romanians and transmitted from generation to generation. The unification of the extra-Carpathian territories and the centralization of the state lead to the building of the chain of fortifications of Moldavia, among them the Citadels of Neamt and of Roman, the first monastic buildings of Neamt and Bistrita were build and the cities of Roman, Targu and Piatra-Neamt were established. Moldavia was preparing for the large Stephanian Epopee.

Key words: region, ruler, toponymy, monasteries, citadels, squires.

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

² Masterand istorie, Universitatea „Alexandru I. Cuza” Iași, metodist Biblioteca „G.T. Kirileanu” Piatra-Neamț

*

Résumé : Dans cet article on s'est concentré sur la période où la Moldavie était sous la règne de ses premiers princes, de Dragos-Voda jusqu'au règne de Etienne le Grand. Le territoire étudié est constitué des vieilles régions de Neamt et Roman, qui de nos jours forment, dans une grande partie, le département de Neamt. Pendant cette période finissant le Moyen Âge Obscur, l'histoire est mêlée à la légende et, dans la région recherchée, et surtout sur la vallée de Bistrița et de Bicaz, aux bases du Ceahlău, les contes, les légendes, les traditions ou les mythes historiques sont en grand nombre et d'une beauté particulière. Dans notre attention se sont trouvés les premiers documents de chancellerie émis, avec les toponymes créés par les Roumains et transmis de génération en génération. L'union des territoires extra-carpatiques et la centralisation de l'état a déterminé l'élévation des forteresses de la Moldavie, parmi lesquelles les Citadelles de Neamt et de Roman, on a fait les premières fondations monacales à Neamt et Bistrița et on a fondé les villes de Roman, Târgu et Piatra-Neamț. La Moldavie se préparait de la grande épopée stéphanoise.

Mots clé: compté, voïvode, toponymie, monastères, citadelles, boyards.

Acest studiu s-a concretizat în urma cercetării documentelor medievale ale Moldovei, a scrierilor călătorilor străini, a cărților și a revistelor vechidin Fondul Documentar de Carte Veche „G.T. Kirileanu” al Bibliotecii din Piatra-Neamț sau a studiilor de toponimie și de mitologie istorică. Ne-am dorit să ilustrăm astfel lumea veche românească cu zbaterile primelor voievozi de a centraliza statul și de a-i asigura independența, încercând să discernem între legendă și realitate. Ținuturile Neamț și Roman au deținut un rol important în istoria Moldovei, atât militaro-strategic, cât și din punct de vedere economic, religios sau cultural.

Începem periplul nostru istoric apelând la spusele lui Constantin Turcu care scria în anul 1939, dând glas „preocupărilor de cultură regională”: „Județul Neamț e pomenit cu acest nume în istoria țării din anul 939, într-o cronică rusă a lui Nestor, apoi după întemeierea Moldovei, și în documentele lui Alexandru cel Bun, din 1428. Domnitorul pomenește de circa 20 de așezări și biserici pe care le face danie ctitoriei sale, Mănăstirea Bistrița, ceea ce însemna că este vorba de o stăpânire nouă peste o veche așezare de populație băștinașă care-și ducea viața ei neștiută de nimeni, în codrii seculari și merei de pe malurile ascunse ale Bistriței”. Menționa faptul că oferea posibilități bune de viațuire: „Așezat în creerii munților, străbătut de ape cristaline și înveșmântat în codrii seculari și de nepătruns, ținutul acesta a oferit locuitorilor lui o mare ușurință de viață și o mare siguranță împotriva tuturor primejdiilor care s-au abatut asupra sa”³. Preotul Constantin Matasă completa, referindu-se la Depresiunea Cracău-Bistrița, o parte a ei fiind în vechime „Câmpul lui Dragoș”: „Dintre toate, o deosebită însemnătate ne înfățișează Câmpul lui Dragoș, care se întinde în dreapta râului Bistrița, dinspre Roznov și până în ținutul Bacăului, unde cuprindea câteva sate mai jos de Tazlău. Pământul, în această parte a țării, a pus întotdeauna la îndemâna omului condițiuni de viață excepțional de lesnicioase: loc bun de cultură pe terasele și

³ C. Turcu, *Preocupări de cultură regională*, I, Tipografia Asachi, Piatra-Neamț, 1939, p. 11

luncile Bistriței, numeroase izvoare de apă sărată, pentru trebuințele omului și ale turmelor, păduri nesfârșite și munți – în spate – pentru apărare și adăpost în vreme de primejdie. Cu aceste neprețuite înlesniri de viață, pe care le găseau locuitorii în întregul uluc subcarpatic, nu e de mirare, deci, să întâmpinăm, pe aceste locuri blagoslovite, adânci rădăcini de străveche vieță omenească”⁴.

În „Enciclopedia României”, care a avut printre autori și pe Dimitrie Gusti sau C.C. Giurescu, se scria cu frumoase cuvinte despre județul Neamț și însemnătatea sa istorică și spirituală, atribuindu-se o origine toponimică teutonică: „Județul Neamț, unul dintre cele mai semnificative din istoria Moldovei, și-a luat numele de la străvechea așezare a cavalerilor teutoni, aici la o margine a pământului Transilvaniei, în calea invadatorilor, către anul 1200, lor li se datorează, probabil, construcția puternicei cetăți a Neamțului în care avea să se desfășoare – după ce domnii Moldovei și-au întins autoritatea asupra ținutului – partea cea mai frumoasă din istoria lui. Ținut de sihaștri, prin decorul sălbatic al priveliștilor sale, prin padurile și munții săi, pe atunci abia accesibili, Neamțul a fost semănat prin evlavia domnilor Moldovei cu numeroase mănăstiri în care au înflorit pe lângă o mare viață spirituală și cel mai pur spirit monahicesc (...) ca un cuib de munte ce era, ținutul a servit de multe ori ca loc de retragere în fața invaziilor străine...”⁵.

Asupra denumirii ținutului se exprimă istoricul C.C. Giurescu astfel: „De la târg s-a numit cetatea din vecinătate, apoi mănăstirea, iar de la apă și-a luat numele, plaiul Neamțului”. Numele s-a întins apoi asupra ținutului respectiv și, în cele din urmă, a intrat în componența numelui orașului Piatra, care, din Piatra lui Crăciun, cum se numea la început, a devenit Piatra-Neamț”⁶. Numele, considera istoricul că provine din slavă, însemnând „mut” (azi în rusă: ”немоѣ”), denumire pe care o foloseau slavii pentru a numi pe germani („cei ce bolborosesc”, adică vorbesc o limbă necunoscută)⁷. Billecocq crede, referitor la originea numelui ținutului Neamț, că este de origine slavă și înseamnă „mut, fiind dat de către ruși în special popoarelor germanice”⁸. Gheorghe Moisescu încearcă să explice prezența germanicilor în regiune într-o lucrare din 1942, plecând de la documente din colecțiile Hurmuzaki, teorie preluată de lucrări ulterioare: ținutul Neamțului și-a luat numele de la Târgu-Neamț, așezare aflată sub Cetatea Neamțului întemeiată de germani veniți aici, probabil, în secolul al XIII-lea, în timpul domniilor lui Andrei al II-lea și Bela al IV-lea, regi ai Ungariei, ca invitați și oaspeți în perioada de creștinare a cumanilor, între 1211-1241, înainte de anul marei invazii

⁴ C. Matasă, *Câmpul lui Dragoș*, în „Anuarul Liceului de băieți Petru Rareș” Piatra-Neamț, 1932-1933, p. 39.

⁵ *Enciclopedia Română*, vol. II, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2010, pp. 304-305. Ne exprimăm rezervele în ceea ce privește originea teutonică.

⁶ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1967, p. 229.

⁷ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 304.

⁸ *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*, vol. V, Ed. Academiei Române, București, 2005, p. 90.

mongole, când Moldova dintre Carpați și Siret ajunsese sub stăpânirea Coroanei ungare⁹. O colonizare timpurie cu sași a zonei poate fi demonstrată și de toponimele: Pârâul Sasului, Valea Sasului, Săscuța etc. Perioada colonizării cu sași poate fi în prima jumătate a secolului al XIII-lea, când aflăm dintr-o scrisoare a papei către principele de coroană Bela (1234) că o serie de germani și unguri, din regatul Ungariei, trec munții (în Moldova) în episcopatul cumanilor, printre „valahi”, trecând la credința acestora, „făcându-se una cu acei valahi, același popor”¹⁰. Zona este posibil să fie aleasă de sașii din Bistrița și Rodna și datorită izvoarelor cu apă sărată din zonă (slatinele de la Oglinzi, Bălțătești, Lunca, Pipirig etc.)¹¹, așa cum au făcut reprezentanții multor culturi de la Cucuteni până la Dridu sau Botoșana ș.a., B.P. Hasdeu a susținut că „Neamț e tot neamț”, fiind convins că denumirea cetății vine de la un grup de nemți care ar fi zidit-o sau au locuit în jurul ei; această cetate nu este decât „castrum munitissimum” zidit de cavalerii teutoni¹². Între cercetătorii care nu împărtășesc originea teutonică a cetății Neamț se numără și Constantin Turcu¹³. De la sașii care locuit în această zonă vin toponimele Pârâul Sasului, Valea Sasului, doi afluenți ai râului Cracău, Săscuța la Gura Carpănului, Viile Sașilor¹⁴. Prezența sașilor (germanilor) în Târgu-Neamț este atestată și de călătorii străini care au vizitat acest oraș¹⁵. Într-o „carte” din 7 septembrie 1452, de la domnul Alexandru al Moldovei, întâlnim antroponime care, după toate probabilitățile, sunt săsești și, de asemenea, într-un act datat la 20 mai 1634, de la Vasile Lupu, prin care întărește mănăstirii Neamț braniștea hotărnicită de Pătrașco Bașotă¹⁶.

Toponimul Neamț este menționat întâia oară în lista rusă de orașe „valahe” întocmită între anii 1387 și 1392, unde este înscris „Neamțul în munți”. În „Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate”, alcătuită probabil la Kiev între 1387-1392, sunt amintite: „Târgul Iașilor, pe lângă Prut. Târgul lui Roman pe Moldova. Neamțul în munți, Piatra lui Crăciun, Suceava, Siret, Baia...”. Regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, a folosit acest toponim „ante castrum Nempch” (înaintea Cetății Neamț) într-un act emis în ziua de 2 februarie 1395, cu ocazia unei incursiuni în Moldova,

⁹ Gh.I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova*, București, 1942, pp. 10, 26-27; E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, București, Stabilimentu Grafic Socecu&Teclu, 1887, pp. 132, 262-264.

¹⁰ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria României*, I, 1, p. 132.

¹¹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 304.

¹² B.P. Hasdeu, *Cetatea Neamțul*, în „Foaia societății Romanismului”, nr. 7/1870, Iași, pp. 327-331.

¹³ C. Turcu, *Autohtonismul toponimiei locale*, în „Războieni-Valea Albă și împrejurimile”, 1977, pp. 47-48.

¹⁴ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 299.

¹⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. IV, p. 338, vol. V, p. 324, vol. V, București, 1973, p. 280.

¹⁶ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. II, pp. 21-22; *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. II, 1621-1652, București, 1959, d. 984, p. 210.

urmată de o luptă la Ghindăoani, unde a fost învins de domnul Ștefan I¹⁷. La 7 ianuarie 1403 toponimul Neamț apare într-un document al cancelariei Moldovei, unde domnul țării, Alexandru cel Bun menționa pe boierul „pan Șandru de la Neamț” ca făcând parte din sfatul domnesc. Apoi, termenul apare din ce în ce mai des în documentele vremii¹⁸. Începând cu secolul al XV-lea, documentele istorice vorbesc adesea despre mănăstirea Neamț, apa Neamțului, pădurea Neamțului (actul lui Iosif al Moldovlahiei ce numește pe Domețian, stareț al mănăstirii Neamț, în anul 1407)¹⁹, (privilegiul comercial din 1408 acordat liovenilor de către Alexandru cel Bun), Nempch (documentul latin din 1436 dat de către Ilie voievod) etc. Alte toponime apar în 1452, într-un document care vorbește de Tizoane, fiica lui Conatas din Neamț și cu fiul ei Leurinț, ce vinde Mănăstirii Neamț o bucată de pământ peste „Pârâul Sec”, mai „jos de satul Sacalășești de la Topliță”²⁰ etc.

Județul Neamț este cunoscut pentru faptul că are, în spațiul românesc, cele mai multe lăcașuri de cult monastice, schituri și mănăstiri, cele mai multe cu vechime. În Moldova, se consideră că la începutul secolului al XIV-lea se ridică primele schituri. Călugării erau adepții unei vieți ascetice și căutau locuri aflate departe de freamătul lumii, în pustietate. Moldova acelor timpuri era destul de puțin populată, iar regiunile de munte și mai puțin. La 1627, deci cu câteva veacuri mai târziu, voievodul Miron Barnovschi-Movilă spunea în hrisovul de ctitorire a mănăstirii Hangu că a zidit un sfânt lăcaș în „locul de mare pustie, în apusul îndepărtat, care se cheamă Hangu”²¹. Nu e de mirare că monahii sosiți în Moldova au ales aceste locuri pentru sihăstriile lor. Urcând pe drumul Siretului, spre Baia și Suceava, Piatra lui Crăciun sau Târgu-Neamț, au zărit în depărtări culmile Ceahlăului. Era cel mai înalt munte al Moldovei și călugării au făcut din el un al doilea munte sfânt al ortodoxiei. Dacă Ceahlăul a fost „Kogaiononul” sacru al dacilor nu putem afirma cu certitudine, ne simțim însă îndrituiți a afirma că a fost *muntele sfânt al românilor*. I-a dăruit sfințenie pustniciei ce s-au nevoit în grotelile mici și uscate sau în codrii săi de nepătruns, călugării care au făcut schituri și sihăstiri la poalele sale și care au împărțit credință creștină muntenilor sau pelerinilor²².

¹⁷ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, pp. 71-72; Al. Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI.1965, pp. 202-212.

¹⁸ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, p. 25; Șt. Gorovei, *Am pus pecetea orașului*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1978, pp. 35-38; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, pp. 47-48.

¹⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, I, pp. 52-54; *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, pp. 27-28.

²⁰ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, II, pp. 409-410, 632, 696. Nume cu rezonanțe germanice.

²¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, pp. 191-192.

²² După unele „cărți” domnești se deduce că monahismul era cunoscut și răspândit ca formă de viață religioasă în Moldova cu mult înainte de anii domniei lui Petru Mușat. Astfel, într-o „carte” din 2 martie 1399, este vorba despre o mănăstire de călugărițe situată lângă Tazlăul Sarat - Bacău, care, la acea dată,

Tradiția istorică arată că la poale de Ceahlău a fost „Sihăstria lui Dragoș”, ridicată undeva lângă Izvorul Alb și Stânca Dochiei, unde s-ar fi ascuns, fugărită de tătari fiind, doamna sa²³.

Ștefan C. Gorovei opinează că Dragoș a trecut munții prin Oituz și s-a oprit cu oastea sa pe Valea Bistriței, în zona cuprinsă între Bistrița, Nechit și Tazlău, teritoriul unde, împreună cu populația băștinașă, a format în timp peste douăzeci de sate, locul numindu-se „Câmpul lui Dragoș”. Ulterior, în urma unor confruntări sângeroase, Dragoș din Maramureș și-a extins stăpânirea, eliberând de sub stăpânirea tătarilor, treptat, formațiunile prestatale de pe Valea Bistriței, apoi pe cele dintre Carpați și Prut²⁴. Și despre râul Bistrița s-a spus că „Dragoș, din cauza repeziciunii curgerii îi dă numele Repede și altuia din apropiere Limpede, din pricina apei foarte limpezi, din latinescul limpida (și primul tot din aceeași limbă *rapidă*). Însă, acum râului Repede i-au schimbat numele rutenii lui Bogdan din Pocuția, numindu-l Bistrița”²⁵. În „Poema” sa de versuri polone, cronicarul Miron Costin ne spune că locul numit „Câmpul lui Dragoș” se află între Bistrița și Limpede²⁶.

Să menționăm și rolul militar al regiunii, important în sistemul de apărare al Moldovei primilor mușatini. Gura Cracăului din „Câmpul lui Dragoș” reprezenta un punct relativ central față de celelalte așezări, ceea ce, în caz de primejdie, permitea o mobilizare rapidă a cetelor din fiecare sat și concentrarea lor concomitent. Ulterior se constituiau unitățile, forma superioară a cetei fiind pâcul. Despre cete știm adesea că acestea „aveau caracter teritorial, iar șefii lor erau dregătorii teritoriali sau marii proprietari, sau înșiși clericii în cazul cetelor mănăstirești”. Obștile erau conduse de juzi, cnezi și vătămani, în sarcina cărora intra și chemarea la oaste în caz de pericol extern²⁷. Din punct de vedere organizatoric, oastea avea caracter popular anterior perioadei de formare a statelor feudale, izvoarele istorice dând ca sigură obligația ostășească a locuitorilor de la sate în vreme de primejdie²⁸. „Dacă vreo lovire a dușmanului îl mână pe domnitor, tot norodul trebuia să ia arma în mână la porunca sa”, scrie Grigore Tocilescu, astfel că locuitorii chemați se adunau în cete locale și se îndreptau spre locul fixat de domnitor²⁹. Despre existența unei tabere militare în

nu mai exista (*Documente cu privire la istoria României. Moldova, sec. XIV-XV*, vol. I, p. 219-220; M. Costăchescu, *Documentele moldovenști înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, 1931, p. 20.) La 8 martie 1407, referire la „călugării din Dumbravă”, așezare monahală situată la sud de orașul Roman. De la 6 iunie 1410, aflăm precizarea că „mănăstirea de la Bohotin va asculta de această mănăstire (Bistrița) (*Documenta Romaniae Historica*, vol. I, pp. 31, 42).

²³ E. Gregorovitza, *Din trecutul Moldovei. Schitul Cerebuc*, București, Tipografia națională, 1906, p. 13.

²⁴ Șt.G. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, 1973, pp. 38-39.

²⁵ *Memoriile secțiunii istorice*, Seria III, Tomul X, Cultura Națională, București, 1929, p. 471.

²⁶ M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 233.

²⁷ *Istoria Infanteriei Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.96- 98.

²⁸ Gen. R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 12.

²⁹ Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 746.

„Câmpul lui Dragoș” aflăm și dintr-un document din 2 ianuarie anul 1432, când Iliăș voievod (1432-1433) își începe domnia în tabăra militară și îi face uric lui Dragoș Urlat pentru „satul lui, pe Tutova, unde este casa lui”. Documentul este scris de „Ghedeon diac, la gura Cracăului, în anul 6940 (1432) ianuarie 2”, cu precizarea că „la aceasta este credința domniei mele și credința fiului domniei mele, Roman, și credința fratelui domniei mele, jupân Bogdan, și credința tuturor boierilor moldoveni”³⁰.

În perioada punerii bazelor statului feudal Moldova, atât Dragoș (cca. 1352 – cca. 1356), cât și Bogdan (1359-1365) au respectat proprietățile comunităților existente. Pentru Bogdan, respectarea formațiunilor prestatale ale populației băștinașe pe care le-a găsit în Moldova a fost determinantă în recunoașterea sa ca domn de către boierii locali. Una dintre aceste formațiuni prestatale a fost „Câmpul lui Dragoș” a cărui vechime a suscitât atenția mai multor istorici, între care Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Hortensia Dumitrescu, preotul Constantin Matasă, toți concluzionând că aici s-au ridicat sate peste așezări mai vechi, ceea ce demonstrează continuitatea viețuirii în acest spațiu. Principalele argumente erau cele arheologice, care arată în această zonă, așezări multistratificate în mai multe localități în Depresiunea Cracău-Bistrița. Un document din anul 1400 emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun se alătură și el ca să confirme acest fapt, atestând existența satului „Poiana pe Tazlău”³¹. Un Dragoș a fost unul dintre dregătorii Moldovei din timpul domniilor lui Roman I, Ștefan I Mușat și Alexandru cel Bun. Într-un document din 29 iunie 1400 este numit „Dragoș de la Neamț”³². Putem considera, cu inerentele rezerve ale unei astfel de supoziții, că, prin această titulatură a lui Dragoș, ținutul Neamțului este amintit încă de la 1400. Știm că stăpânirile sale erau în sudul Pietrei, deci nu de acolo de unde era râul, târgul sau Cetatea Neamț. Este Dragoș din ținutul Neamțului. O altă formă de organizare prestatală este, conform unei opinii exprimate la sfârșitul veacului al XIX-lea, „în Evul Mediu întunecat”, cea formată din moșiile Bălțătești, Buhalnița, Bicaz, Mânjești, Crăcăoani, ce ar fi alcătuit un cnezat, o formă de organizare specifică acelei epoci, definită de intense legături între văile munților³³.

Așezărilor rurale li s-a confirmat prezența în perioada „zorilor evului mediu” prin descoperirile arheologice: sondajele de la Dărmănești, descoperirile de pe teritoriul satelor Borniș (Mălești, Obârșia și Negoști), Negrești (Dolhești), Cordun, Săbăoani, Izvoare-Dumbrava Roșie, Corni (Strâmbi) ș.a., la care se adaugă zecile de stațiuni și necropole identificate prin periegeze și depistări întâmplătoare. Așezările sunt tipice modului de dezvoltare a societății din întreg spațiul românesc. Într-un document a lui Alexandru cel Bun, din 1423, se atestă documentar satele Dobreni, Doljești, Soci, Grielești (dispărut azi, era lângă satul Căciulești de azi, pomenit și de Ștefan cel Mare în anul 1500), Lupșa (alt sat pe Cracău și tot lângă Căciulești,

³⁰ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 15.

³¹ Buletinul „Ioan Neculce”, anul 1926-1927, fascicula 6, Iași, pp. 211-212.

³² I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, p. 250.

³³ G.I. Lahovary, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I, București, Societatea Geografică Română, 1898, p. 308.

dispărut), Brășăuți, Bârgău, Lăslăoani (sate amintite chiar și înaintea lui Dragoș), Ilișești (sat lângă Șerbești), Borlești (amintit prima dată în 1419), Averești, Boțești, Ivănești și Bilăești (sate din comuna Girov, dispărute), Zănești, Podoleni, Hlăpești (apare prima dată în 1414), Hindău (e vorba de Ghindăoani, apare menționat chiar din 1395, când Ștefan Mușat îi bate pe unguri), Calu și Iapa, Prăjești, Porcești (azi Moldoveni), Valea Albă și Itrinești³⁴. Prima mențiune documentară a localității Borca este din 11 iulie 1428, într-un document emis de domnitorul Alexandru cel Bun, prin care biserica din sat era supusă mănăstirii Bistrița³⁵.

La 30 octombrie 1458, într-un document de la Ștefan cel Mare, sunt menționate satele: Oanțu, Hangu, Pângărați Bodești, Girov, Șerbești, Căciulești, Roznov, Mărgineni, Turturești, Bahna, Făurei, Ghigoiești, Trudești, Zănești, Văleni, Itrinești, Boțești, Dobreni, Almaș, Podoleni, Crăiești, Dragomirești, Căndești, Tazlău, Borlești și Negritești.³⁶ Mențiunea, ca și cea din 1423, este dovada incontestabilă a dorinței de a păstra nealterată chiar și denumirea unităților administrative, oricât de tulburi au fost vremurile³⁷. Este documentul care atestă Mănăstirii Bistrița, la rugămintea egumenului Eustatie, hotarele braniștei sale.

Dacă așezările rurale datate în secolele XIV-XV oferă un număr mare mărturii, datele arheologice care ar putea dovedi existența unor centre urbane mai vechi decât mijlocul secolului al XIV-lea sunt mult mai sărace. Cauzele pot fi lipsa unei tradiții citadine care a fost hotărâtoare pentru vestul Europei, dar mai ales distrugerile cauzate de invaziile repetate ale populațiilor răsăritene ale stepei, care au frânat astfel dezvoltarea orașelor și târgurilor moldave. Târgurile apar încă de pe vremea conviețuirii daco-slavone, după opinia de mare autoritate a istoricului C.C. Giurescu, însuși cuvântul târg fiind o dovadă în acest sens. De obicei, ele sunt așezate lângă ape curgătoare, ca de exemplu: Târgul Siret, lângă cursul superior al râului Siret, Târgul Sucevei lângă râul Suceava, Târgul Neamțului lângă pâraul Neamț, afluent al râului Moldovei etc. În general, aceste târguri erau așezate pe văile apelor, în locuri cu pășune, arătură, în proximitatea pădurii, în vaduri unde apele puteau fi trecute mai ușor. Este evidentă această așezare la târgurile de pe Siret și afluenții acestuia: Târgul Siret, Suceava, Baia, Târgu-Neamț, Piatra lui Crăciun (Piatra-Neamț) și Bacău.

Locurile alese pentru aceste târguri nu au fost unele noi, ci, aproape toate continuă vechile așezări din preistorie. Această evoluție face ca satele vechi mai bine așezate să se transforme în târguri, în localități mai mari, lucru ce se vede și astăzi, nu numai în evul mediu. Mișcarea comercială duce la transformarea micilor sate în târguri. Dacă ele sunt bune locuri de popas pentru meșteșugari și negustori, aici „vin sătenii cu produsele lor ca să le ofere spre vânzare, cumpărând, în schimb, puținele lucruri de care au nevoie. În momentul când se întemeiază statul Moldovei, exista o

³⁴ G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în „Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.

³⁵ D.I.R., Seria A, Moldova, veacul XIV-XV, p. 54.

³⁶ G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în „Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.

³⁷ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, 1457-1492, Atelierele grafice Soccec & Co, București, 1913, p. 21.

întreagă rețea de târguri, pe tot teritoriul cuprins între Carpați și Marea Neagră”. Unele târguri moldovenești păstrează nume românești: Botoșanii, Ștefăneștii, Fălciu, Târgu-Frumos, etc., iar altele româno-slave: Scheia, Baia, Dorohoi, Bârlad, Suceava, Neamțul etc.³⁸.

Prima mențiune documentară a Târgului-Neamț apare în lista rusă de orașe „volohe”, alcătuită între 1387 și 1392, ca „Neamțul din munți”, alături de „târgul lui Roman” și „Piatra lui Crăciun”³⁹.

C.C. Giurescu, care a studiat minuțios trecutul orașelor moldovenești, semnalează prima mențiune documentară despre Piatra ca oraș moldovenesc în „lista orașelor valahe”, anexată împreună cu aceea a orașelor rusești la Letopisețul Vosresenskaia din anii 1387-1392, publicată în „Polnoe-Sobranie russkih Letopisei (Culegere completă a letopisețelor rusești)”. Numele orașului însă apare sub cuvântul slav *Korociunov Camen* = adică *Piatra lui Crăciun*⁴⁰. Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în anii postbelici la Piatra-Neamț, s-au făcut o serie de descoperiri și precizări importante referitoare la așezarea medievală propriu-zisă și Curtea Domnească. În acest sens, demne de luat în seamă sunt materialele ceramice care, din punct de vedere al compoziției pastei, tehnicii de lucru, formei și decorului, pot data cel dintâi nivel în prima parte a secolului XIV⁴¹.

În 1395, campania regelui maghiar Sigismund de Luxemburg a adus în atenția cronicilor și documentelor ținutul Neamțului cu târgurile, cetățile și satele sale. Continuator al politicii lui Petru I Mușat de a contracara tendințele expansioniste ale Ungariei, Ștefan I Mușat – care fusese sprijinit pentru a accede la tron de dinastia Jagellonă, a reluat relațiile suzerano-vasalice cu aceasta, astfel că la 6 ianuarie 1395 el a recunoscut suzeranitatea poloneză „în numele poporului Țării Moldovei”. Condițiile stipulate au prevăzut printre altele participarea domnului cu armele împotriva oricărui dușman al Poloniei, chiar și „împotriva craiului Ungariei”⁴².

Regele maghiar pregătește o expediție de pedepsire. Trupele ungare nu au putut forța trecătorile Carpaților pe la Tulgheș și Bicz, aici rezistând plăieșii graniței și alți ostași moldoveni. Privilegiile acordate de rege fraților Ștefan și Ioan de Kanisza, în 1397 și 1401, relatează că Ștefan, comitele secuilor, în fruntea cetelor din avangardă a purtat în prima jumătate a lunii ianuarie lupte grele pentru forțarea pasurilor din munți, întărite și apărate cu dârzenie de moldoveni. De aceea, Ștefan de Kanisza a fost obligat să se înapoieze la Cherestur (Cristuru Secuiesc), unde se afla regele la 3 și 4

³⁸ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 75, 83.

³⁹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 305; Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2008, p. 38.

⁴⁰ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din sec. al X-lea până în mijlocul sec. al XVI-lea*, p. 256.

⁴¹ *Județul Neamț*, p. 45

⁴² P. Otu, M. Soreanu, A. Dușu, A. Madgearu, *100 de mari bătălii din istoria României*, Ed. Orizonturi, București, 2009, pp. 56-57.

ianuarie și apoi, prin Odorhei (la 9 ianuarie), să se îndrepte spre Oituz, pentru a deschide restul oștilor regale calea spre Moldova. După forțarea Oituzului, regele, mândru de rezistența arcașilor moldoveni, a ținut să ajungă la Piatra lui Crăciun pentru a pedepsi pe străjerii satelor de munte și a le distruge întăriturile. La 30 ianuarie, Sigismund de Luxemburg dădea „dinaintea orașului Piatra lui Crăciun” (ante villam Karachonow) un privilegiu, pentru a face demonstrație de putere. Ridicându-și tabăra a doua zi, oștile și-au continuat drumul spre Târgul Neamțului și la 3 februarie se aflau în fața Cetății Neamțului, pe care n-au putut-o cucerii. Fortificațiile cetății apărate cu bărbăție de luptătorii de la Vânătorii Neamțului au obligat pe rege și oștile sale la ridicarea asediului, iar ambuscada pregătită în pădurile de la Ghindăoani, în 5 februarie, au grăbit retragerea prin Piatra spre Oituz⁴³. Altă cronică spune că ungurii au fost siliți să plece de la Târgu-Neamț pe „Calea Mare”, prin valea Cracăului, spre Hangu. În latura acestui drum, pe dealul Doamna, deasupra Audiei, străjuia o „palancă”, sau – cum i se mai spunea – o „posadă”, adică o întăritură rudimentară de pământ și lemn. Localnicii au atacat de acolo trupele aflate în retragere, pricinuindu-le însemnate pierderi⁴⁴. Pe piatra de mormânt de la Rădăuți a lui Ștefan I Mușat, pusă de strănepotul său, Ștefan cel Mare, scrie: „Binecinstitorul domn al Țării Moldovei, Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a împodobit mormântul acesta strămoșului nostru, bătrânul Ștefan voievod, care a bătut pe unguri la Hindov, a biruit pe Jicmont craiul unguresc la Hindov”⁴⁵.

Menționăm în aceste confruntări prezența satelor numite Vânători, atât cel de pe Bistrița cât și cel de pe Neamț, cu misiune deosebită în cadrul organizației militare de pe lângă Curtea lui Crăciun de la Piatra, cunoscută încă din secolul al XV-lea sub denumirea „Casa lui Crăciun” sau Cetatea și Târgul Neamțului. Așezarea este deci cel puțin tot așa de veche ca și orașul Piatra lui Crăciun, care apare în izvoarele istorice în anii de domnie a lui Petru I Mușat (1374-1392) și Ștefan I (1395-1399) Mușat.

După închinarea bisericii, a „casei” și a târgului Piatra lui Crăciun mănăstiri de la Bistrița de către Alexandru cel Bun, satul Vânători a fost dislocat și el din rosturile lui vechi și a fost dat de Ștefan al II-lea, în 25 ianuarie 1446, lui Mihail logofătul. Confirmat în 20 iunie 1453 aceluiasi boier de Alexandrel voievod, el a fost confiscat de Ștefan cel Mare, în 1457, și readus între satele care aveau să constituie ocolul domnesc de pe lângă Curtea de la Piatra⁴⁶. Cartierul Mărăței de astăzi, aflat la hotarul târgului Piatra, fusese sat cu hotare proprii împărțit în trei judecii, conduse fiecare în parte încă din secolul al XV-lea de vătămanii Tavuciu, Penea și Anania, cu moară la

⁴³ I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg*, București, 1919, p. 51; Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova* (1935) în „Analele Universității București”, Seria Științe Sociale Istorie, Anul XV (1966), pp. 59-73.

⁴⁴ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 48.

⁴⁵ C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, vol. I, Ed. Enciclopedică, 2001, pp. 462-463.

⁴⁶ *DIR*, A, Moldova, veac. XIV-XV, vol. I, pp. 213, 263.

câmp și cu heleșteu. Satul a fost organizat militărește de către Popa Costea, pârcălab mai apoi, care l-a dat Mănăstirii Bistrița în schimbul unui alt sat, neidentificat până acum de literatura istorică și nici prin suita documentelor de la Bistrița. Tranzacția s-a făcut probabil înainte de 1428, când biserica lui Popa Costea de la Mărăței a fost închinată de Alexandru cel Bun tot Mănăstirii Bistrița⁴⁷.

Cetatea Neamțului a fost una dintre cele mai importante ale Moldovei și cea mai de seamă a ținutului, având un rol deosebit în istoria acestei regiuni. Începuturile sale sunt învăluite în legendă. Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate aici în a doua jumătate a secolului al XX-lea, au fost identificate mai multe etape de construcție a cetății. Nu au fost identificate fortificații anterioare, rezultând că prima construcție fortificată datează din epoca domniei lui Petru Mușat. Totodată, au fost descoperite monede din timpul domniei lui Petru I, acestea contribuind la opinia că Cetatea Neamț a fost construită în a doua parte a domniei lui Petru I, perioadă în care Moldova a cunoscut o dezvoltare economică și politică continuă, fapt care aproape a închis dosarul ipotezei teutonice, privitoare la primii constructori ai cetății⁴⁸.

Este o opinie pe care a exprimat-o C.C. Giurescu, care a afirmat că cetatea se datorește, în forma ei inițială, lui Petru I (c. 1375- 1391), fiind mărită ulterior⁴⁹. Adepți ai acestei opinii au fost și A. Lapedatu, N. Iorga, I. Minea și alții. Rezolvarea problemei originii și datării acestei fortificații a devenit posibilă numai cu concursul descoperirilor arheologice ale specialiștilor din România. A fost utilizată și metoda comparatistă⁵⁰. Cetatea a fost ridicată de meșteri autohtoni, mărturie fiind marele număr de edificii construite în timpul domniei lui Petru I (cel puțin trei cetăți: Neamț, Suceava și Șcheia, precum și câteva biserici și mănăstiri)⁵¹.

De aceea se crede că, fără a pierde vremea, el va fi dat poruncă să se trimită soli în toată țara, pentru a aduna meșteri destoinici în ridicarea cetăților, pietrari și zidari⁵². Alături de meșteri au lucrat țărani satelor din împrejurimi, îndeplinind muncile grele și lipsite de calificare: căratul pietrelor, al nisipului și al apei pentru mortar, săparea fundațiilor și a șanțului de apărare etc⁵³. Majoritatea încăperilor, cu excepția celor din turnuri, au fost sub formă de arcade boltite, sprijinite pe laterale și la capete, pe elevația din piatră a zidurilor groase. Pe lângă spațiile rezervate direct ostașilor garnizoanei, au fost și spații folosite ca sală de sfat și de judecată, depozite de

⁴⁷Ibidem, p. 66.

⁴⁸ D. Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 112; Gavril Luca, *op. cit.*, pp. 76-77.

⁴⁹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolulul X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 298.

⁵⁰ Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, Ed. ARC, 2004, p. 81.

⁵¹ V. Cucu, M. Ștefan, *România. Ghid-atlas al monumentelor istorice*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 337.

⁵² N. Lemnaru, *Pe o stâncă neagră*, București, Ed. Tineretului, 1968, p. 28.

⁵³ R. Popa, *Cetatea Neamțului*, Ed. Meridiane, București, 1963, p.13.

arme și de alimente, încăperi pentru oaspeți mai de seamă⁵⁴. Sub conducerea acestora, la o lucrare de așa proporții a participat, desigur, și un număr însemnat de salahori, la căratul unui volum așa de mare de piatră și a celorlalte materiale de construcție: lemn, cărămidă, var, nisip etc. Acești oameni proveneau din locuitorii satelor ocolului, care aveau, așa cum precizează documentele vremii, obligația prestării „muncii la cetăți”, fie cu carele, fie cu brațele⁵⁵.

În afara târgurilor, cetăților și mănăstirilor, Neamțul primilor Mușatini a avut și curți domnești importante, precum cea a lui Crăciun de la Piatra. Pe lângă aceasta, cercetările întreprinse în anii '80, au avut drept rezultat identificarea unor alte reședințe de acest fel, care datează încă din secolul al XIV-lea. Astfel, la Netezi-Grumăzești au fost cercetate integral o locuință și o biserică, ambele realizate din zid în tehnica emplectonului. Aspectul îngrijit al zidurilor, finisajul și amenajările exterioare constituie autentice mărturii despre cunoștințele meșterilor și posibilitățile materiale ale posesorului lor. Locuința, de dimensiuni apreciabile pentru acea epocă, se înscrie în tipul de locuință-turn întâlnit și în alte provincii românești, iar biserica, menită să împlinească cerințele de cult ale membrilor familiei celui care a stăpânit-o, avea altar, naos și pronaos. Atribuit marelui boier Bratu Netedul, prezent în sfatul domnesc al Moldovei între 1392-1399, ansamblul de la Netezi nu este singular în peisajul arhitectural al zonei, rămânând încă multe de cercetat⁵⁶.

Tot arheologia a fost cea care a scos la iveală lăcașuri vechi de cult din Moldova secolului al XIV-lea. În extremitatea nordică a județului, între satele Orțești (de Neamț) și Giulești (de Suceava) a fost identificat un lăcaș de cult în stil gotic, dar aparținând ritului ortodox, așa cum sunt și alte monumente religioase din nordul Moldovei. Construcția, realizată cu o deosebită grijă, cu o structură arhitectonică de excepție, constituie un indiciu că ridicarea ei a fost contemporană cu înălțarea cetăților moldovenești (Neamț și Suceava) ale căror șantiere au constituit veritabile școli pentru meșterii locului. S-a stabilit că ansamblul de la Orțești-Giulești a aparținut unui mare dregător, pe nume Giulea, care apare într-un document din 1384, în calitate de membru al Sfatului domnesc și în actul extern din 6 mai 1387, când îl susține pe Petru I Mușat cu prilejul omagiului depus în fata regelui Wladislav Jagello al Poloniei⁵⁷.

Așa cum s-a menționat anterior, Neamțul este ținutul mănăstirilor. Unele dintre ele cu mare vechime, precum Neamțul și Bistrița, primele ale Moldovei medievale, reconstruiri din piatră a unor lăcașuri mai vechi, construite din lemn, după opinia istoricilor. Primul ctitor al Mănăstirii Neamț a fost același Petru Mușat, domn al Moldovei între 1375–1391. El a construit acest sfânt lăcaș pe locul unui schit mai

⁵⁴ G. Luca, *Târgu Neamț - monografie*, Piatra Neamț, Ed. „Constantin Matasă”, 2008, p. 81.

⁵⁵ Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, p. 90.

⁵⁶ *Județul Neamț – monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 38.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 39.

vechi, în apropiere de Cetatea Neamțului, ridicată tot de către el⁵⁸. Mănăstirea Neamț este cu siguranță cea mai veche mănăstire din Moldova. Izvoare istorice care să determine cu exactitate timpul când s-a înființat nu există, dar tradiția locală foarte puternică, ne spune C. Prisnea, și inscripția de pe un clopot din secolul al XIX-lea („acest clopot s-a vărsat din materialul clopotului făcut la 1393 de Ștefan cel dintâi și care s-au topit la arderea Mănăstirii Neamțu 1862 noiembrie 20”), conduc la concluzia că mănăstirea exista încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea⁵⁹. Istoricii Ștefan Pascu și Nicolae Grigoraș consideră că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fără nicio îndoială, exista o așezare călugărească la Neamț. Voievodul Petru I a înzestrat-o cu două sate și cu alte bunuri. Credem că această așezare, situată în poiana închisă pe trei laturi de culmi împădurite, a avut mai întâi forma unui schit, care cu vremea s-a dezvoltat până a devenit ceea ce cunoaștem sub numele de Mănăstirea Neamț. Schitul fusese înființat mai înainte de un grup de călugări ortodocși, probabil cu sprijinul conducătorului feudal al unei formațiuni teritoriale a cărui reședință se afla în preajma cetății care s-a numit Neamț⁶⁰. V. Vătășianu, referindu-se la Mănăstirea Neamț, crede că „biserica lui Petru I (din zid) a fost, la rândul-i, refăcută, mai întâi în prima jumătate a secolului al XV-lea, iar apoi înlocuită cu zidirea de azi, datorită lui Ștefan cel Mare...”⁶¹. Primul document care ni s-a păstrat despre mănăstirea Neamț este actul din 7 ianuarie 1407 prin care Alexandru cel Bun și mitropolitul Iosif al Moldovei (rudă a lui Petru Mușat), dădeau papei Dometian „mănăstirea de la Neamț și mănăstirea de la Bistrița ca amândouă să fie nedespărțite”⁶². În „cartea” din 7 ianuarie 1407 este vorba despre „două sate ale mănăstirii (Neamț), așezate la gura Neamțului, unul de o parte a Neamțului, iar altul de altă parte, pe care le-a dat răposatul domn Io Petru I (Mușat) și două mori și două vii, una pe care a dat-o Petru voievod, iar alta pe care a cumpărat-o vlădicia mea”⁶³. Plecând de la faptul că Petru (Mușat) I a înzestrat Mănăstirea Neamț, mulți istorici și cercetători ai trecutului nostru bisericesc cred că întemeietorul ei este chiar acest domnitor⁶⁴. Este ceea ce afirmă și Nicolae Iorga: primul ctitor al Mănăstirii

⁵⁸N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1908, p. 30.

⁵⁹C. Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1964, p. 8.

⁶⁰Șt. Pascu, *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*, Sibiu, 1944, p.29; N. Grigoraș, *Vechi cetăți moldovenești*, în „Studii și cercetări arheologice”, vol. XX, Iași, 1947, p. 140; Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, București, 1963, p. 10.

⁶¹V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p.301.

⁶²M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol I, Iași, 1931, pp. 52-55.

⁶³Potrivit unui hrisov cu data de 14 septembrie 1421, de la Alexandru cel Bun, satele se numeau Cristeianești și Timișești; *Documenta Roemniae Historica*, I, p. 98.

⁶⁴N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, București, 1929, p. 58; N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române, secolul al XV-lea*, p. 122, București, 1910; Gh. I. Moisescu, Alexandru Filipescu și Ștefan Lupșa, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 213. (Autorii înrâuriți de N. Iorga, P. P. Panaitescu ș. a., au emis ipoteza că acesta ar fi fost înmormântat la Mănăstirea Neamț, ctitoria sa); *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 355. „În timpul domniei lui Petru (Mușat) au fost fondate câteva mănăstiri ca Probata, Neamțu, probabil și altele, pe care domnul le-

Neamț a fost Petru Mușat, Domn al Moldovei între 1375–1391. El a construit acest sfânt lăcaș pe locul unui schit mai vechi, în apropiere de Cetatea Neamțului, ridicată tot de către el⁶⁵.

Actul din 1407 arată că la acea dată Mănăstirea Neamț era înzestrată cu două sate dăruite de către Petru Mușat, două mori, două vii și mai avea și cărți, odăjdii și vase. Faptul acesta vine să confirme existența unui personal destul de numeros la acea dată, ceea ce i-a făcut pe unii cercetători să afirme că mănăstirea luase ființă cu mult înainte. Urmașii lui Petru Mușat pe tronul Moldovei au continuat construcțiile la Mănăstirea Neamț, înzestrând-o cu chilii, diferite clădiri, turnuri și ziduri de apărare.

Pe latura apuseană a incintei în formă de dreptunghi a mănăstirii străjuiește și în prezent turnu clopotniță, străbătut la baza sa de intrarea principală, boltită. Partea inferioară a acestui turn-clopotniță a fost zidită pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400–1432), iar cele două niveluri superioare au fost ridicate ulterior⁶⁶.

Mănăstirea Neamț a fost simbolul culturii nemțene secole la rând. Prima dintre mănăstirile Moldovei, Neamțul a strălucit în secolele XV-XVI, odată cu „cărturarii ce veniseră de la Munteni, unde lucra școala lui Nicodim”. „În chiliile acestor lăcașuri de închinare au stătut și închinători ai lui Dumnezeu cu condeii, maieștri caligrafi, de la cari a rămas o sumă de lucrări frumoase...”, de exemplu: călugărul Gavril, fiul lui Uric, ce a scris în 1435-1436 *Tetraevanghelul (Evangeliarul) de la Neamț*, un sbornic slavon în 1440-1441, un *Mineiu* în două tomuri în 1444-1447, un *Mărgărit* în 1442-1443 etc., călugărul ce se semna pe cărți „Athanasie tacha”, călugărul Siluan de la Neamț etc.⁶⁷.

Dacă ținutul Neamțului a fost legat de faptul că era la hotarele Moldovei și străbătut de drumuri, cu o oarecare importanță economică, mai mult strategică, ținutul Romanului s-a dezvoltat, cu reședința sa, orașul Roman și cu cetățile sale, legat fiind de marele drum comercial al Moldovei. Istoria sa a fost o consecință a acestui fapt, iar cetățile sale, ridicate să apere drumul și târgul, au devenit importante în istoria țării mereu prinse în zbuciumul vremurilor. Orașul Roman s-a format în jurul cetății mușatine a cărei existență o aflăm în hrisovul lui Roman-Vodă Mușat, dat în Roman, la 30 martie 1392, prin care domnitorul dăruiește lui Ionaș Viteazul trei sate de pe Siret și anume: „... Ciorsăceuți, Vladimirăuți și Bucurăuți”⁶⁸. Cronicarul Miron Costin, în „Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească”, din 1684, pune

a înzestrat prin danii de sate); S. Reli, *Istoria vieții religioase a românilor*, Cernăuți, 1942, p. 394-395; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol. I, 1980, p. 300.

⁶⁵N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1908, p. 30.

⁶⁶*Mănăstirea Neamț, vatră de spiritualitate și cultură românească*, vol. I, Ed. Doxologia, Iași, 2017, p. 35.

⁶⁷N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor. Cărți domnești, zapise și răvașe*, VII, Ed. Ministerului de Instrucție, București, 1904, p. XI.

⁶⁸M.D. Matei, L. Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orășenească de la Roman*, în „Studii și material de muzeologie și istorie militară”, nr. 1/1968; M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, pp. 7-9.

înființarea târgului Romanului pe seama voievodului cu același nume⁶⁹, iar Axinte Uricariu crede că „târgul Romanul” a fost întemeiat de Roman I Voievod, al cărui nume îl și poartă și drept dovadă, citează „uricul” acestui voievod, uric care „se află la mănăstirea Probrata”⁷⁰. Dimitrie Cantemir, Dionisie Fotino și alți autori vechi, fără a avea însă la dispoziție documente, ci doar tradiții istorice, au opinat că Romanul s-ar fi fondat pe timpul romanilor, sau că numele lui ar veni de la o colonie romană⁷¹.

Dimitrie Cantemir scria: „Mulți susțin că aici s-au așezat mai întâi pământeni noștri reînțorși. Dar nu toți sunt de această părere, pentru că nu departe de acolo se vede alt loc, pe malul răsăritean al Siretului, numit de locuitori Smedorova, și aici cred unii c-ar fi fost întemeiată cea dintâi și mai mare urbe. Adevărul este că aceasta a fost înnoită mai târziu de Ștefan cel Mare și pusă iarăși în vechea ei splendoare, dar după câteva decenii, Petru-Vodă Rareș, nu se știe din ce cauză, a risipit-o iarăși și pe locuitori i-a strămutat la Roman”⁷². Călători străini precum Nicolo Barsi sau Marco Bandini, prezenți în Moldova lui Vasile Lupu, scriau că „Romanul este astfel numit de la Roma, primii întemeietori fiind romanii”, sau că „este noua Romă, numită astfel după colonii aduși din Italia, în Dacia, deoarece păstrează numele acelora”⁷³. Ipotezele sunt atrăgătoare, dar neconfirmate documentar, un act sigur, considerat certificatul de naștere al orașului, a fost oferit de domnitorul Roman I Mușat (de la care se consideră că provine și numele său) la 1392⁷⁴.

Orașul a fost întemeiat lângă un vechi vad al râului Moldova, pe unde trecea marele drum de pe valea Siretului, o zonă cu importanță economică mare. Populația a crescut pe aceste considerente și prin coloniști sași veniți din Transilvania, coloniști care s-au așezat în Baia, în Suceava, și în Târgul Neamțului, apoi s-au adăugat coloniștii armeni; procesul acesta de dublă colonizare a avut loc înainte de întemeierea statului independent moldovean⁷⁵. După o tradiție armeană, această comunitate a cumpărat o biserică a lor, de lemn, de la sași, în 1355⁷⁶.

În primii ani ai secolului al XV-lea, așezarea avea un vornic care făcea parte din sfatul domnesc, iar domnia acorda o atenție deosebită bisericii de aici prin daniile

⁶⁹ M. Costin, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684)*, traducere de P.P. Panaitescu, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tomul X, Cultura Națională, București, 1929, p. 375; C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, pp. 9-10.

⁷⁰ Cf. *Letopiseșul Țării Moldovei până la Aron vodă (1359-1595)*, ed. C. Giurescu, București, 1916, p. 15.

⁷¹ G.I. Lahovari, *Marele Dicționar Geografic a României*, vol. V, București, 1900, p. 265; D. Frundzeti, *Dicționarul topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 406.

⁷² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Colecția Ev Scriptorium, 2017, pp. 25-26.

⁷³ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, Societatea Culturală „Roman-600”, Roman, 1992, p. 33.

⁷⁴ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, p. 34. *Documente privind istoria României* (în continuare D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV-XV, vol. 1, doc. nr. 2.

⁷⁵ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, Ed. Enciclopedică, 1996, p. 274.

⁷⁶ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 273

făcute, ridicând-o la gradul de episcopie (document dat în Suceava la 1403, ianuarie, 7. Printre boierii care întăresc documentul se află și „Vornicul din Târgul Romanului). Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun, a fost îngropată în biserica „Sfânta Vineri” din acest oraș. Această biserică va deveni reședința episcopiei de Roman, întemeiată între 1408-1413 sau chiar înainte de 1390-1392⁷⁷.

Dezvoltându-se încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Romanul devine în veacul următor un important centru economic și administrativ, constituind capitala Țării de Jos, de unde și numele de Târgul de Jos sub care apare în documentele vremii⁷⁸. Tratatul comercial din 8 octombrie 1408 contribuie la dezvoltarea târgului, marcată și de faptul că domnul dă acestuia dreptul de sigiliu. În anul 1408, Romanul apare menționat deja ca centru al ținutului⁷⁹. Nu întâmplător, Alexandru cel Bun (1400-1432) alege să semneze la Roman, la 25 mai 1411, unul din tratatele sale cu suveranii polonezi. În același an domnul Moldovei „dăruiește uric bisericii Sfânta Vineri din târgul Roman, unde este îngropată mama sa, cneaghina Anastasia”⁸⁰. Astfel, încă de la începutul existenței sale, Romanul devine o locație prielnică derulării unor acte de politică externă ale domnitorilor moldoveni. Un amănunt neglijat de istoriografie: pecetea de culoare roșie cu stema aplicată pe tratatul amintit reprezenta un prim atribut al suveranității depline a spațiului est-carpatic.

Aprecierea istoricului româșcan Nicolae Grigoraș nu lasă loc de echivoc: stema este „un indiciu despre noua situație de drept public internațional a domnitorului moldovean, superioară, în comparație cu cea a înaintașilor săi”⁸¹.

Reprezentanți ai urbei româșcane se implică în marile dispute religioase ale vremii. Negustori româșcani sunt prezenți la Conciliul de la Konstanz (Germania) desfășurat între 1414 și 1418 (Baden), în problema schismei papale, au fost trimise cele mai luminate minți spre a discuta despre cele două biserici: catolică și ortodoxă. Din delegația moldavă mai făceau parte și orășeni din Suceava, Iași, Bârlad, Chilia, Neamț. O confirmă informația cronicii lui Ulrich von Richental: au participat la acel conciliu, din Moldova, reprezentanți din 11 orașe (de exemplu Romansk din Roman, Memtz/Nemtz din Târgu Neamț ș.a.)⁸².

Cetățile Romanului reprezintă o continuare a salbei de fortificații existente în „Țara de Sus a Moldovei”. Aceste cetăți au fost înălțate la date diferite având scopuri bine definite, asigurând o continuare a sistemului de apărare⁸³. După constituirea

⁷⁷ V. Ursachi, *Episcopia Romanului. Cercetări arheologice*, Ed. Filocalia, Roman, 2008, p. 14.

⁷⁸ *Județele patriei - Neamț*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 44.

⁷⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, pp. 630-637; Domnița Hortilă, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului în „Memoria Antiquitatis”*, 1/1969, pp. 363-367, 142.

⁸⁰ *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova, I, 1398-1595*, București, 1989, nr. 11 (1408, sept. 16), p. 25.

⁸¹ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, p. 142.

⁸² *Ibidem*, p. 143, 177.

⁸³ D. Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 14.

Moldovei, Romanul se dezvoltă ca așezare și mai apoi ca centru administrativ. Este dificil de precizat rolul voievodului Roman I, în formarea târgului medieval și în ridicarea primelor fortificații la confluența Moldovei cu Siretul; dar faptul că la 30 martie 1392 vechea cetate a Romanului este atestată documentar și că primele descoperiri arheologice se încadrează cronologic tot în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ne determină să considerăm că este foarte posibil ca Roman I (1391-1394) să fi fost acela care a luat inițiativa organizării unui important centru economic, militar și administrativ la porțile sudice ale țării⁸⁴.

Episcopia Romanului a luat ființă în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, care de fapt nu a fost fondatorul Mitropoliei și al Episcopiei Moldovei, ci numai organizatorul lor prin stabilirea reședințelor, prin determinarea eparhiilor etc. Alexandru cel Bun a dispus întemeierea unei episcopii (post 1408), în 1411 are loc aici încheierea tratatului cu Wladislav II Jagello, iar în 1415 o delegație a româșcanilor a luat parte la conciliul de la Konstanz. Eparhia Romanului se compunea din județele Roman, Bacău, Putna și Tecuci, cu reședința în orașul Roman. Episcopia Romanului a purtat o perioadă și titlul de Mitropolia Țării de Jos, în timp ce Mitropolia Sucevei a purtat și titlul de Mitropolia Țării de Sus⁸⁵. Episcopia, construită inițial din lemn, urma să devină necropola familiei voievodale. Aici a fost înmormântată doamna Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun. Dar, după moartea lui Alexandru Vodă, orașul și, implicit, curtea domnească au cunoscut o nouă perioadă de decădere. Sporadic, sfatul domnesc mai poposește în oraș pentru împărțirea dreptății sau îndeplinirea unor obligații militare. Cel dintâi episcop de Roman a fost Calistrat, întâlnit în această funcție la anul 1444 sub titlul de „Sfințitul Mitropolit Domnul Calist al Romanului”, numire dată episcopului de Roman până la jumătatea secolului al XVII-lea⁸⁶.

Dintre boieri, mulți stăteau pe moșiile lor, dar unii aveau reședința chiar în târguri. În ceea ce privește clericii, preoții de mir slujeau în bisericile din târguri și cele domnești, iar călugării în mănăstiri, unele pe lângă târguri. Dezvoltându-se din foste sate, târgurile aveau și vecini sau rumâni, dar din ce în ce mai puțini pentru că mulți reușeau să se răscumpere de la boieri. Țiganii robi au ajuns la noi la sfârșitul secolului XIV în Țara Românească și la începutul secolului XV în Moldova, unde sunt menționați și robii tătari. La 1428, Alexandru cel Bun dă Mănăstirii Bistrița „31 sălașe de țigani”, iar în 1445, Ștefan Voievod dăruiește mitropolitului Calist al Romanului „un tătar anume Pașca, din tătarii noștri din Neamț”. Acest lucru ne îndreptățește să credem că aceștia locuiau și prin târguri. Țiganii aveau conducători lor proprii, cneji și juzi, iar tătarii aveau în fruntea lor vătămani precum „Ilea vătămanu cu sălașul său..” al Mănăstirii Bistrița, în 1462⁸⁷.

⁸⁴ M. Drăgotescu, *Muzee din județul Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1974, p. 21.

⁸⁵ *Anuarul Eparhiei Romanului* 1936, București, 1937, p. 21.

⁸⁶ *Cronica Romanului*, vol. I, p. III.

⁸⁷ D. Dieaconu, S. Costachie, *Țiganii (romii) din România. Abordare istorico-geografică*, Ed. Universitară, București, 2011, pp. 23-24.

Comerțul, inclusiv cel extern, se făcea exclusiv în târguri, nicidecum în sate sau pe domenii feudale. În târguri erau vameșii domnești ce strângeau vama pentru fiecare tranzacție, fie de postav, fie de cai, „iar cine va cumpăra vite cornute și berbeci, în Bacău sau în Roman, în târg, sau în Baia sau în Neamț sau în alte târguri ale noastre, nu va avea să dea vamă în alt loc decât acolo unde a cumpărat și să ia pecete de la vameș... va da de vită mare un groș, de 10 oi un groș, de 10 porci un groș, de o sută de piei de bou zece groși, de o sută de piei de miel un groș...” (în 1408, într-un privilegiu a domnitorului Alexandru cel Bun)⁸⁸. Sub raport profesional și social, întâlnim dovezi de croitori la Baia, Roman și în Vaslui. La 9 iunie 1436, Iliaș voievod scrie brașovenilor în pricina „croitorului nostru Ioan din târgul Romanului”, care-și trimisese băiatul într-un oraș din Transilvania ca să învețe meșteșugul tunderii postavului. Din secolul al XIII-lea datează un atelier de metalurgie descoperit în apropiere de Piatra Neamț. Deși nu există prea multe dovezi ale breslelor în orașe nemțene, în târgurile moldovenești au existat meseriași din cele mai vechi timpuri; ei își desfășeau singuri mărfurile și constituiau, împreună cu negustorii propriu-ziși, populația caracteristică și majoritară a târgurilor⁸⁹. Dezvoltarea meșteșugurilor este strâns legată de activitatea comercială favorizată și de privilegiile acordate de către domnitori unor negustori locali sau străini, în vederea intensificării schimburilor și permanentizării circulației mărfurilor. În acest sens menționăm privilegiul acordat de către Alexandru cel Bun în anul 1408 negustorilor din Liov, reînnoit în anul 1435 de către Ștefan I, precum și cel de care se bucurau brașovenii începând din 1435, acesta din urmă fiind confirmat și de Ștefan cel Mare în martie 1458. Târgurile din ținuturile Neamțului aveau strânse legături comerciale, îndeosebi cu Transilvania, prin „drumul Bicăzului”, sau pe „drumul Bistriței”, precum și cu Țara Românească pe Valea Siretului, instituindu-se puncte de vamă atât la Roman și Târgu Neamț, cât și la Piatra lui Crăciun⁹⁰.

La începutul anului 1449, domn e în Moldova Alexăndrel, susținut de feudali poloni și pus sub tutela boierului Mihu Curnad. Voievodul transilvan (Iancu de Hunedoara), care nu stătuse mult în captivitate, strângea către toamna anului 1449 oștire în ținuturile dinspre Moldova, pe care intenționa să i-o încredințeze lui Bogdan, un alt fiu al lui Alexandru cel Bun dobândit cu o doamnă necunoscută, ce dorea să apuce el acum din mâinile nevârstnicului său nepot moștenirea tronului părintesc. Bogdan voievod era cunoscut încă de pe timpul tatălui său ca dușman al suzeranității poloneze, de aceea când Iliaș voievod, depunând omagiu, îngenunchea rupând lancea steagului sfânt al țării înaintea regelui polonez, pribegise în țări străine. Marele istoric Nicolae Iorga era de părere că Bogdan a fugit prima oară în Țara Românească, la curtea lui Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447), aliatul lui Sigismund, împăratul Germaniei și regele Ungariei. Aici a cunoscut-o și s-a însurat cu Oltea,

⁸⁸ M. Costăchescu, *Documente moldovenești*, II, p. 634.

⁸⁹ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, pp. 113-115; *Județul Neamț, monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 42.

⁹⁰ *Județul Neamț, monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 43.

probabil înrudită cu familia domnească, al cărui frate Vlaicu îl va însoți pretutindeni, mai apoi pe el și pe fiul său, Ștefan, sub domnia căruia va sluji ca pârcălab al Orheiului și Hotinului⁹¹.

„Letopisețul anonim al Moldovei” spune că: „... la 12 octombrie 1449 are loc la Tămășeni, pe Siret, bătălia din aceea localitate. Bogdan al II lea, fiul nelegitim al lui Alexandru cel Bun, având sprijinul lui Iancu de Hunedoara, înfrânge pe Alexăndrel și devine domn al Moldovei”⁹². Această dată este atestată de mai multe izvoare, astfel Nicolae Iorga spune că „la 12 octombrie 1449, Bogdan câștigă bătălia de la Tămășeni, lângă Roman”⁹³. Constantin C. Giurescu afirma că „lupta a avut loc la Tămășeni, pe Siret, spre miazănoapte de târgul Romanului, în ziua de 12 octombrie 1449. Boierii lui Alexăndrel au rezistat cu îndârjire”. Mulți boieri din curtea lui Alexandru au pierit și, înaintea sărbătorilor din iarna anului 1449, noul voievod porunca de la Suceava, împărțind danii mănăstirilor și boierilor credincioși. La Roman se va semna tratatul internațional încheiat la 11 februarie 1450 de Bogdan al II-lea cu Iancu de Hunedoara (de fapt o scrisoare adresată „ca unui părinte”) voievodului Transilvaniei de domnul Moldovei, prin care acesta îl ruga să-i acorde sprijin armat împotriva numeroșilor dușmani, obligându-se, la rândul său, să ofere azil voievodului transilvan în cazul că acesta ar avea nevoie. Un tratat comercial, acordând liberă trecere negustorilor ardeleni, dar și solilor și altor „oameni buni” din slujba voievodului Transilvaniei completa acest document privitor la relațiile de colaborare și ajutorare ce au constituit dominantă relațiilor inter-românești din Evul Mediu⁹⁴.

Bogdan al II-lea murea ucis din porunca fratelui său Petru Aron, care urca pe tron, și răscumpăra pacea cu un tribut oferit turcilor. O perioadă lungă de lupte între pretendenți se încheia la 1457, Ștefan cel Mare reușind să înlăture pe uzurpatorii de neam mușatin sau străini. De la Dragoș și Bogdan până la Ștefan cel Mare, Moldova a avut un secol de istorie zbuciumată. Domnitorii ei, din familia numită de posteritate mușatină, au reușit să păstreze independența obținută de Bogdan I, să unifice teritoriile dintre Carpați și Nistru, să constituie și să cosolideze instituțiile statului. Luptele pentru tron între diverși pretendenți de „os domnesc” au slăbit din puterea politică, militară și economică a statului, provocând imixtiune străină în treburile interne ale țării. Ținuturile Neamț și Roman au avut o importanță deosebită în istoria acestui secol, așa cum am prezentat în acest studiu: politică, militară, economică, religios-culturală, cunoscând o dezvoltare deosebită, continuată de Ștefan cel Mare în îndelungata sa domnie. Confruntările militare și politice nu au ocolit această regiune, dată fiind așezarea sa cu mare importanță strategică, cu existența a două mari trecători carpatice, a marelui drum comercial al Siretului, a cetăților ridicate pentru supravegherea și apărarea lor. Regiunea a avut o bogată viață spirituală, prin marile

⁹¹ N. Șandru, *Sub zodia zimbriului*, p. 12.

⁹² *Letopisețul anonim al Moldovei*, I. Bogdan, ed., P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 7, 15.

⁹³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, IV, București, 1937, p. 102.

⁹⁴ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, pp. 143-144; A. Oțetea, *Istoria României*, II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, pp. 422-423.

mănăstiri și prin numeroasele schituri și sihăstii, prin muntele Ceahlău, o adevărată Meteoră românească, devenind un pol al spiritualității ortodoxe românești.

Bibliografie selectivă

- Anuarul Eparhiei Romanului* 1936, București, 1937.
 Buletinul „Ioan Neculce”, anul 1926-1927, fascicula 6, Iași, pp. 211-212.
Cronica Romanului, vol. I
 Bogdan, I., *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, 1457-1492, Atelierele grafice Soccec & Co, București, 1913.
Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova, I, 1398-1595, București, 1989.
Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului, vol. II, 1621-1652, București, 1959.
 Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă, vol. V, Ed. Academiei Române, București, 2005.
 Călători străini despre țările române, vol. IV, vol. V, București, 1973.
 M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, I;
 M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, II.
Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, publicate de I. Bogdan, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 48.
Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. I, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975.
Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. II;
 Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V..
 E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, București, Stabilimentu Grafic Socecu&Teclu, 1887, pp. 132, 262-264.
Letopisețul anonim al Moldovei, I. Bogdan, ed., P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 7, 15.
 Andronic, Al., *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI.1965.
 Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, Colecția Ev Scriptorium, 2017.
 Costin, M., *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958.
 Costin, M., *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684)*, traducere de P.P. Panaitescu, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tomul X, Cultura Națională, București, 1929;
 Cucu, V., Ștefan, M., *România. Ghid-atlas al monumentelor istorice*, București, Ed. Științifică, 1974.
 Dieaconu, D., Costachie, S., *Țiganii (romii) din România. Abordare istorico-geografică*, Ed. Universitară, București, 2011.
 Dobrescu, N., *Din istoria Bisericii Române, secolul al XV-lea*, p. 122, București, 1910;
 Drăgotescu, M., *Muzee din județul Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1974.
Enciclopedia Română, vol. II, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2010, pp. 304-305. Ne exprimăm rezervele în ceea ce privește originea teutonică.
 Floareș, D., *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005
 Frundzeti, D., *Dicționarul topografic și statistic al României*, București, 1872.
 Giurescu, C.C., *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1967.
 Gorovei, Șt., *Am pus pecetea orașului*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1978.
 Gorovei, Șt.G., *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, 1973.

- Gregorovitza, E., *Din trecutul Moldovei. Schitul Cerebuc*, București, Tipografia națională, 1906.
- Grigoraș, N., *Vechi cetăți moldovenești*, în „Studii și cercetări arheologice”, vol. XX, Iași, 1947;
- Hasdeu, B.P., *Cetatea Neamțul*, în „Foaia societății Romanismului”, nr. 7/1870, Iași.
- Hortilă, Domnița, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului în „Memoria Antiquitatis”*, 1/1969, pp. 363-367, 142.
- Iorga, N., *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1908.
- Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor. Cărți domnești, zapise și răvașe*, VII, Ed. Ministerului de Instrucție, București, 1904.
- Istoria Infanteriei Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- Istoria orașului Roman (1392-1992)*, Societatea Culturală „Roman-600”, Roman, 1992.
- Istoria României*, vol. II, București, 1962.
- Județele patriei - Neamț*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 44.
- Lahovary, G.I., Brătianu, C.I., Tocilescu, G.G., *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I, București, Societatea Geografică Română, 1898.
- Lemnaru, N., *Pe o stâncă neagră*, București, Ed. Tineretului, 1968.
- Luca, Gavril, *Târgu Neamț. Monografie*, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2008.
- Letopisețul Țării Moldovei până la Aron vodă (1359-1595)*, ed. C. Giurescu, București, 1916.
- Manolescu, Radu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1935)* în „Analele Universității București”, Seria Științe Sociale Istorie, Anul XV (1966).
- Matasă, C., *Câmpul lui Dragoș*, în „Anuarul Liceului de băieți Petru Rareș” Piatra-Neamț, 1932-1933.
- M.D. Matei, L. Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orașenească de la Roman*, în „Studii și material de muzeologie și istorie militară”, nr. 1/1968;
- Mănăstirea Neamț, vatră de spiritualitate și cultură românească*, vol. I, Ed. Doxologia, Iași, 2017.
- Minea, I., *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg*, București, 1919;
- Moisescu, Gh.I., *Catolicismul în Moldova*, București, 1942, pp. 10, 26-27;
- Moisescu, Gh. I., Filipescu Alexandru, Lupșa, Ștefan, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957.
- P. Otu, M. Soreanu, A. Dușu, A. Madgearu, *100 de mari bătălii din istoria României*, Ed. Orizonturi, București, 2009, pp. 56-57.
- A. Oțetea, *Istoria României*, II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, pp. 422-423.
- Șt. Pascu, *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*, Sibiu, 1944, p.29;
- Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol. I, 1980, p. 300.
- R. Popa, *Cetatea Neamțului*, Ed. Meridiane, București, 1963, p.13.
- C. Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1964, p. 8.
- G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în „Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.
- Reli, S., *Istoria vieții religioase a românilor*, Cernăuți, 1942;
- C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, vol. I, Ed. Enciclopedică, 2001, pp. 462-463.
- Gen. R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 12.
- Șlapac, Mariana, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, Ed. ARC, 2004.
- Tocilescu, Gr., *Dacia înainte de romani*, București, 1880.
- C. Turcu, *Autohtonă toponimie locale*, în „Războieni-Valea Albă și împrejurimile”, 1977, pp. 47-48.
- C. Turcu, *Preocupări de cultură regională*, I, Tipografia Asachi, Piatra-Neamț, 1939, p. 11
- V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p.301.
- V. Ursachi, *Episcopia Romanului. Cercetări arheologice*, Ed. Filocalia, Roman, 2008, p. 14.